

**YUQORI SINIF O'G'IL VA QIZ BOLALARIDAGI KASBIY
QOBILIYATLARNING NAMOYON BO'LISHIDAGI JINS
TAFOVUTLARINING O'ZIGA XOSLIGI**

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti Psixologiya yo'nalishi
1-bosqich magistratura talabasi
Qurbonova Mavluda Axmadali qizi*

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisdagi yuqori sinf o'quvchilari o'rtasida kasbiy qobiliyatlarning namoyon bo'lishiga jinsiy tafovutlar qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari o'g'il va qiz o'quvchilarning kasbiy yo'nalish, qiziqish va o'zini anglash jarayonida psixologik farqlanishlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: kasbiy qobiliyat, jins tafovuti, o'quvchi shaxsi, kasbiy yo'nalish, psixologik omillar.

ABSTRACT

This thesis examines the influence of gender differences on the manifestation of professional abilities among high school students. The study highlights how boys and girls demonstrate specific tendencies in vocational interests, skills, and self-awareness. The results provide insights into gender-specific features in career orientation and emphasize the importance of individualized guidance considering these differences.

Keywords: professional abilities, gender differences, high school students, vocational orientation, psychological factors

Asosiy qism:

Yuqori sinf davri o'smirlikdan yetuklik sari o'tish bosqichi bo'lib, aynan shu paytda shaxsning kasbiy yo'nalishi, o'z imkoniyatlarini anglash, qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoni jadallashadi. Shaxs rivojida jinsiy tafovutlar bu jarayonning yo'nalishini belgilovchi muhim psixologik omillardan biridir.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'g'il bolalar ko'proq texnik, tahliliy va jismoniy faoliyatga yo'naltirilgan kasblarga, qiz bolalar esa ijtimoiy, kommunikativ va g'amxo'rlik bilan bog'liq kasblarga moyillik bildiradilar (E.A. Klimov, J. Holland nazariyalari asosida). Bu holat biologik, sotsial va tarbiyaviy omillarning o'zaro ta'siri natijasidir.

O'g'il o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, raqobatga tayyorlik, xavfni qabul qilish qobiliyati kuchliroq shakllansa, qiz o'quvchilarda empatiya, kommunikativ qobiliyat, ijtimoiy moslashuvchanlik, badiiy-estetik tafakkur nisbatan ustun bo'ladi. Bu farqlar kasbiy yo'nalish tanlashda o'z aksini topadi.

Maktab psixologlari uchun bu tafovutlarni inobatga olish juda muhim: o'quvchilarga kasb tanlashda faqat ijtimoiy stereotiplarga emas, balki ularning individual qobiliyat tiplari va shaxsiy motivatsiyasiga asoslangan yondashuv zarur. Masalan, texnik yo'nalishda qizlar yoki gumanitar yo'nalishda o'g'illar bo'lishi tabiiy hol, agar ularning qobiliyatlari shu sohalarga mos bo'lsa.

Tadqiqotlarda aniqlanishicha, oilaviy tarbiya, ijtimoiy kutishlar va rollar taqsimoti jinsiy tafovutlarning mustahkamlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, o'quvchilarda kasbiy o'zini anglashni rivojlantirishda gender neytral psixologik yondashuvlarni qo'llash, o'g'il va qizlarda teng imkoniyatli motivatsiya muhiti yaratish muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, o'quvchilarda kasbiy o'zini anglashni rivojlantirishda gender neytral psixologik yondashuvlarni qo'llash, o'g'il va qizlarda teng imkoniyatli motivatsiya muhiti yaratish muhim ahamiyatga ega. Bunday muhit quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

1. Individual yondashuv: Har bir o'quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy motivatsiyasiga mos kasbiy yo'naltirish. O'g'il yoki qiz bo'lishidan qat'i nazar, ularning kuchli tomonlarini aniqlash va rag'batlantirish.

2. Teng imkoniyatlar: Maktab va oilada o'quvchilarning barcha kasblarga teng kirish imkoniyatini yaratish, gender stereotiplarini kamaytirish. Masalan, qizlar texnik fanlar bilan, o'g'il o'quvchilar esa gumanitar fanlar bilan tanishish imkoniga ega bo'lishi.

3. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash: Tengdoshlar, o'qituvchilar va ota-onalarning doimiy rag'batlantirishi, muvaffaqiyatlar uchun tan olinish va konstruktiv fikr bildirish. Bu o'quvchilarda o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonchni oshiradi va kasbiy orientatsiyani mustahkamlaydi.

4. Amaliy tajriba yaratish: Turli to'garaklar, kasb haftaliklari, ekskursiyalar, loyihalar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar o'z qobiliyatlarini sinab ko'rishi, real ish sharoitlarini o'rganishi va kasbga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishi mumkin.

5. Psixologik rag'batlantirish: Kasbiy rejalashtirish, test va kuzatish usullarini qo'llash orqali o'quvchining o'zini anglashini rivojlantirish, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqmaslik, yangi imkoniyatlarni sinab ko'rishga intilish kabi xatti-harakatlarni shakllantirish.

Bunday motivatsiya muhiti nafaqat o'quvchilarning kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirish, balki ularning o'ziga bo'lgan ishonchini, tashabbuskorligini va mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar motivatsion qo'llab-quvvatlash va konstruktiv baholash tizimi mavjud bo'lgan muhitda o'z qobiliyatlarini aniq namoyon qiladi va yangi kasblarni sinab ko'rishga tayyor bo'ladi (Klimov, 2004; Holland, 1997).

Amaliy jihatlar:

1. Kichik guruhli mashg'ulotlar: O'quvchilarni kichik guruhlarga ajratib, loyihaviy faoliyat va vazifalarni bajarish orqali ularning qobiliyatlarini sinash va rag'batlantirish. Guruh ichidagi hamkorlik va raqobat o'quvchilarning kasbiy qiziqishini oshiradi.

2. Mentorlik va murabbiylik tizimi: Har bir o'quvchiga o'qituvchi yoki tajribali mentor yordamida kasbiy yo'naltirish, maslahatlardan foydalanish imkoniyati yaratish. Bu o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish va o'zini anglash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. Motivatsion tadbirlar va tanlovlar: Kasbiy yo'nalishdagi viktorinalar, olimpiadalar, ko'rgazmalar va amaliy ishlanmalar orqali o'quvchilarda ijobiy motivatsiya shakllantirish. Bu ularning qiziqishi va mehnatsevarligini rag'batlantiradi.

4. Psixologik kuzatish va testlar: Kasbiy yo'nalish va qobiliyatlarni aniqlash uchun psixodiagnostika metodlarini muntazam qo'llash. Natijalar asosida o'quvchilarga individual tavsiyalar berish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini yaratadi.

Shu orqali o'quvchilar nafaqat kasbiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, balki ijtimoiy kompetensiyalari, muloqot qobiliyati va ijodiy fikrlash kabi ko'nikmalarini ham mustahkamlaydi. Gender tafovutlariga mos ravishda yaratilgan motivatsion muhit esa har bir o'quvchiga o'z qobiliyatlarini to'liq namoyon qilish imkonini beradi.

Natijada, yuqori sinf o'quvchilari o'z qiziqishi va imkoniyatlariga mos kasbni tanlay oladi, shaxsiy rivojlanish va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlar uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu bilan birga, gender asosidagi stereotiplar kamayadi va maktabdagi ijtimoiy muhit yanada inkluziv va qo'llab-quvvatlovchi bo'ladi.

Shunday qilib, gender tafovutlarini hisobga olgan holda yaratilgan motivatsion muhit yuqori sinf o'quvchilarining kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Natijada, o'quvchilar o'z qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasbni tanlay oladi, shaxsiy rivojlanish va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlar uchun poydevor yaratadi.

Xulosa

Yuqori sinf o'g'il va qiz o'quvchilari o'rtasidagi kasbiy qobiliyat namoyonining jinsiy tafovutlari tabiiy psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog'liqdir. Bu farqlarni to'g'ri tahlil qilish va ulardan ijobiy foydalanish o'quvchilarning kelgusidagi kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziev E. G'. Psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimova V. M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2019.
3. Klimov E. A. Psixologiya professional'nogo samoopredeleniya. – Moskva: Akademiya, 2004.

4. Holland J. L. Making Vocational Choices. – USA: Psychological Assessment Resources, 1997.
5. Murodova M. Yoshlarning kasbiy o'zini anglashida jins omilining roli. – “Psixologiya” jurnali, №3, 2022.